

Narodziny Jezusa „w najsmutniejszym ze wszystkich miast”. *Kolęda warszawska 1939* Stanisława Balińskiego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: o. Mateusz Jeż, *Nie było miejsca dla Ciebie*, Kraków 1932.
- Źródło: Stanisław Baliński, *Kolęda warszawska 1939*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 597–598.
- Źródło: Stanisław Baliński, *Kolęda warszawska 1939*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 598.
- Źródło: anonimowy, *Hymn do Boga*, [w:] cyt. za: Agnieszka Katarzyńska, *Polskie kolędy – ich historia, rozwój i znaczenie w kulturze narodowej*, t. 8, „Roczniki Kulturoznawcze” 2017, nr 4, s. 198.
- Źródło: Bolesław Pochнарski, *Kolęda Legionów*, [w:] Tadeusz Skoczek, *Polska kolęda patriotyczna*, Warszawa 2018, s. 54.
- Źródło: Tadeusz Borowski, *Kolęda zła*, [w:] Tadeusz Borowski, *Z rodu Anhellich. Liryka pokolenia wojennego*, oprac. S. Stabro, wybór S. Stabro, Wrocław 1991, s. 185–186.
- Źródło: Krzysztof Kamil Baczyński, *Kolęda*, [w:] Krzysztof Kamil Baczyński, *Utwory zebrane t. 1* oprac. A. Kmita-Pińruniczowa K. Wvka Kraków 1979 s. 521

Narodziny Jezusa „w najsmutniejszym ze wszystkich miast”. *Kolęda warszawska 1939* Stanisława Balińskiego

Boże Narodzenie 1944 roku w hitlerowskim obozie jenieckim dla oficerów Bergen-Belsen. Autor zdjęcia nieznanym

Źródło: tylko do użytku edukacyjnego.

Świętowanie Bożego Narodzenia kojarzy się ze spokojem, bezpieczeństwem, domowym ciepłem, rodziną, dostatkiem. Co jednak, jeśli dom trzeba było porzucić, uciekając przed bombami, jeśli został obrócony w gruzy, a wszechobecność śmierci uniemożliwia radość? Te przejmujące emocje pierwszego wojennego Bożego Narodzenia uwiecznił w *Kolędzie warszawskiej 1939* Stanisław Baliński.

Twoje cele

- Rozpoznaś cechy gatunkowe kolędy.
- Przeanalizujesz sytuację liryczną w *Kolędzie warszawskiej 1939* Stanisława Balińskiego.
- Porównasz wojenną sytuację Polaków opisaną w *Kolędzie warszawskiej 1939* z losem Jezusa i Maryi.
- Wskażesz motywy łączące *Kolędę warszawską 1939* z kolędą *Nie było miejsca dla Ciebie*.

Przeczytaj

O autorze

Stanisław Baliński

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

1 listopada 1984 r. w Londynie zmarł Stanisław Baliński (ur. w 1898 r.), wybitny poeta, ostatni skamandryta, spadkobierca wielkich tradycji pisarskich, zwany seniorem emigracyjnych poetów. Od najwcześniejszego dzieciństwa znał dzieła Bolesława Prusa, Henryka Sienkiewicza, Elizy Orzeszkowej, Marii Konopnickiej. Swoje pierwsze kroki jako twórcy stawiał pod okiem Jana Lechonia, Jarosława Iwaszkiewicza i Antoniego Słonimskiego w „Skamandrze”. Debiutował tomem nowel *Miasto księżyców*. Wojna zmusiła Stanisława Balińskiego do opuszczenia kraju, osiadł w Paryżu, gdzie pracował w Ministerstwie Informacji i Dokumentacji, ale nie przestawał pisać. Po klęsce Francji przeniósł się do Anglii i podjął pracę w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Rządu Emigracyjnego w Londynie. Wydał następujące zbiory poezji: *Wielka podróż* (1941), *Rzecz sumienia* (1942), *Tamten brzeg* (1943) i *Trzy*

poematy o Warszawie (1945). Stały się one dokumentem trudnych wojennych czasów. Do końca wojny pisarz pozostał w Londynie, a po jej zakończeniu zdecydował się nie wracać do kraju.

Kolęda – tradycja gatunku

Nazwa „kolęda” wywodzi się z języka łacińskiego, w którym słowo *calendae* [czyt. kalende] oznaczało pierwszy dzień miesiąca według kalendarza księżycowego. Szczególne znaczenie miały w starożytnym Rzymie kalendy styczniowe, z woli Juliusza Cezara ustanowione pierwszym dniem roku i uznawane za święto, którego obchodom towarzyszyły uroczyste wizyty i wręczanie podarków bliskim. Ten sposób świętowania przejęli pierwsi chrześcijanie, celebrujący jako kalendy dzień narodzin Jezusa – początek nowej ery ludzkości. Funkcjonujące w polszczyźnie od czasów późnego średniowiecza słowo „kolęda” pierwotnie cechowało się wieloznacznością – określano nim m.in. obchody Bożego Narodzenia, Nowego Roku, ofiarowywane z tej okazji podarki, świąteczne wizyty i datki pieniężne na utrzymanie kościoła. Od początków XIX wieku kolęda oznacza radosną, uroczystą pieśń opowiadającą o narodzinach Jezusa i pierwszym okresie Jego życia, a także ludowy obyczaj odwiedzania gospodarstw w okresie między Bożym Narodzeniem a świętem

Trzech Króli przez przebranych kołędników, otrzymujących od gospodarzy, w zamian za śpiewanie pieśni i życzenia pomyślności, jedzenie i pieniądze.

W kulturze polskiej kolędy znane są od czasów średniowiecza. Nie wyróżniano ich wówczas spośród innych pieśni religijnych, dlatego nie miały odrębnej nazwy. Nazywano je kantykami, rotułami, pieśniami, piosenkami dla dzieci. Do XVII wieku kolędy funkcjonowały przede wszystkim w przekazie ustnym. Spisywanie ich stało się powszechne w epoce baroku.

Najstarsze kolędy są oparte na motywach biblijnych i [apokryficznych](#). Ponieważ stanowiły część liturgii kościelnej, cechują się modlitewną strukturą kompozycyjną określoną przez zwrot do adresata (nowo narodzonego Jezusa, Maryi, Boga) i prośbę oraz słownictwo charakterystyczne dla hymnów.

Wielka wartość przypisywana w polskiej kulturze świętom Bożego Narodzenia decyduje o trwałości kolęd – te współcześnie najpopularniejsze, jak np. *Przybieżeli do Betlejem*, *Wśród nocnej ciszy* czy *Gdy śliczna panna*, powstały między końcem XVII a początkiem XIX stulecia. Obok kolęd popularnością cieszą się też [pastorałki](#) – ludowe piosenki osadzające narodziny Jezusa w scenerii wiejskiej i opisujące świąteczne obyczaje ludu (szczególnie pasterzy). Podczas gdy kolęda jest przede wszystkim pieśnią religijną, podejmującą temat wcielenia Boga w człowieka, pastorałka przedstawia scenę narodzin bez podbudowy teologicznej.

Boże Narodzenie i odrodzenie narodu

Charakterystyczny dla kultury polskiej splot wartości religijnych i patriotycznych daje o sobie znać również w tradycji kolędowej. Motywy bożonarodzeniowe łączono z opisami ważnych wydarzeń z historii Polski co najmniej od czasów powstania listopadowego 1830–1831, w czasie którego powstał anonimowy *Hymn do Boga* odśpiewywany na melodię kolędy *Bóg się rodzi*.

((anonimowy

Hymn do Boga

Twórco Świata! przed Twym tronem,

Lud polski – z pokorą staje

I z czołem w ziemię schylonym

Hołd Ci winny z czcią oddaje.

Kieruj małymi siłami

Lub złącz – z Przodków popiołami.

[...]

Nie pragniemy nic cudzego,

Tylko znowu mieć kraj cały,
Używać szczęścia prawego
I dawnej Polaka chwały,
Racz, nich zaszczytnie wawrzyny
Wieńczą Polskie prawe syny!

Źródło: anonimowy, *Hymn do Boga*, [w:] cyt. za: Agnieszka Katarzyńska, *Polskie kolędy – ich historia, rozwój i znaczenie w kulturze narodowej*, t. 8, „Roczniki Kulturoznawcze” 2017, nr 4, s. 198.

Okolicznościowe kolędy patriotyczne tworzono także w późniejszych przełomowych momentach walki o niepodległość. W czasie powstania styczniowego 1863 roku popularna była np. *Kolęda syberyjska* Karola Balińskiego, śpiewana na melodię *W żłobie leży*. Liczne kolędy powstawały również w szeregach **Legionów Polskich**. Bardzo popularna w okresie I wojny światowej była *Kolęda Legionów* Bolesława Pochmarskiego z 1915 roku ze słowami:

Bolesław Pochmarski

Kolęda Legionów

Pastuszkowie Boże Dziecię
Oznajmili hen po świecie.
Przez Legionów pacholęta
Zwiastowana Wolność święta.
Wolność święta!

Źródło: Bolesław Pochmarski, *Kolęda Legionów*, [w:] Tadeusz Skoczek, *Polska kolęda patriotyczna*, Warszawa 2018, s. 54.

Dla wszystkich wymienionych utworów charakterystyczny był widoczny w cytacie spłot dwóch płaszczyzn – religijnej i świeckiej, połączonych emocjami radości z powodu narodzenia Pańskiego i podjęcia przez Polaków walki zbrojnej o wolność, a także nadziei na zbawienie duszy i niepodległość narodu.

Kolędy poetyckie czasów II wojny światowej

Tradycja kolędy patriotycznej była żywa również w okresie II wojny światowej. Podczas gdy starsze kolędy tworzyli autorzy mało znani lub anonimowi, w latach wojennych po ten gatunek sięgali najwybitniejsi poeci epoki: Krzysztof Kamil Baczyński, Tadeusz Gajcy, Tadeusz Borowski, Stanisław Baliński. Druga różnica w stosunku do wcześniejszej tradycji polega na radykalnej zmianie tonacji: nadzieja i radość ustąpiły miejsca smutkowi i lękowi przed śmiercią. Ten trudny do wyobrażenia spłot grozy wojny z radosnym wydarzeniem narodzin twórcy realizowali, budując analogie między losami Jezusa a losami okupowanej Polski. Betlejemską stajenkę sytuowano w scenerii wojennej; jej ubóstwo porównywano do okupacyjnej nędzy Polaków, a zagrożenie życia małego Jezusa przez gniew Heroda – do

zagrożenia niewinnych Polaków przez hitlerowców. Tragizm wojny widać również w powracającym jak echo, zwłaszcza u Gajcego i Borowskiego, przypominaniu prawdy teologicznej: Jezus narodził się po to, by umrzeć, a zatem radość z jego narodzin okrywa cieniem trwoga śmierci. Z kolei Baczyński i Borowski w swoich kolędach rozważali konsekwencje wcielenia. Borowski w *Kolędzie złej* pisał, że Bóg, stając się człowiekiem, wszedł w świat rządzony przez zło:

((Tadeusz Borowski

Kolęda zła

Nie pieść, Matko, Syna, nie pieść,
na desce połóż go lepiej,
na twardej desce go połóż
i nie daj śpiewać aniołom.

Bo Syn Twój, gdy będzie duży,
pójdzie zabijać i burzyć,
z żelaznym hełmem na głowie
w polu spać będzie, w rowie. [...]

Bo Syn Twój, gdy będzie duży,
pocznie ludzi miłości uczyć,
będzie uczył ułomnych i chorych
i przeklinał fałszywych doktorów.

Ale syna wyprą się chorzy
i w ciemnicę go wtrąca doktorzy,
i Twój Syn tak jak zbrodniarz zginie.

Nie pieść, Matko, nie karm i nie kochaj Syna.

Źródło: Tadeusz Borowski, *Kolęda zła*, [w:] Tadeusz Borowski, *Z rodu Anhellich. Liryka pokolenia wojennego*, oprac. S. Stabro, wybór S. Stabro, Wrocław 1991, s. 185–186.

Ten sam problem od innej strony podjął w swojej *Kolędzie* Krzysztof Kamil Baczyński: tu wcielenie Boga w człowieka nie skutkuje zarażeniem Go ludzkim złem, ale odwrotnie – daje człowiekowi szansę na odzyskanie dzięki Bogu człowieczeństwa utraconego wskutek wojny:

((Krzysztof Kamil Baczyński

Kolęda

Aniołowie, aniołowie biali,
o! przyświećcie blaskiem skrzydeł swoich,
by do Pana trafił ten zgubiony
i ten, co się oczu podnieść boi,
i ten, który bez nadziei czeka,
i ten rycerz w rozszarpanej zbroi,
by jak człowiek szedł do Boga-Człowieka,
aniołowie, aniołowie biali.

Źródło: Krzysztof Kamil Baczyński, *Kolęda*, [w:] Krzysztof Kamil Baczyński, *Utwory zebrane*, t. 1, oprac. A. Kmita-Piorunowa, K. Wyka, Kraków 1979, s. 521.

Wszystkie wyszczególnione motywy: tragiczne realia wojny, charakterystyczne dla kolędy teologiczne rozważania nad tajemnicą wcielenia odnajdujemy w najbardziej znanym tekście tego okresu, *Kolędzie warszawskiej 1939* Stanisława Balińskiego.

Kolęda Balińskiego należy do typu **kolęd aktualizowanych**, w których do głosu dochodzi refleksja dotycząca szczególnie ważnych sytuacji społecznych i politycznych naszego kraju. Bujny rozwój kolęd aktualizowanych obserwuje się w czasie powstania styczniowego, I i II wojny światowej oraz na początku lat osiemdziesiątych XX wieku.

Słownik

apokryf

(gr. *apokryphos* – ukryty) 1. utwór o tematyce biblijnej nieumieszczony w kanonie biblijnym; 2. utwór o wątpliwym autorstwie. Apokryficzny: zmyślony, nieautentyczny, niewiarygodny

kolęda

(łac. *calendae* – pierwszy dzień miesiąca) radosna, uroczysta pieśń religijna opisująca narodziny Jezusa i wydarzenia z nimi związane, podejmująca również teologiczny problem wcielenia

kolęda aktualizowana

wykorzystuje semantykę znanych kolęd, aby przekazać refleksje dotyczące ważnych aktualnych wydarzeń społeczno-politycznych

pastorałka

(łac. *pastoralis* – pasterski) ludowa piosenka dotycząca narodzin Jezusa, ukazująca powitanie go przez prostych ludzi oraz ludowe obyczaje bożonarodzeniowe; w pastorałce, w przeciwieństwie do kolędy, tematyka obyczajowa dominuje nad sensem religijnym

Legiony Polskie

formacja wojskowa utworzona w 1914 roku z inicjatywy Władysława Sikorskiego, później kilkakrotnie przekształcana. Legiony brały udział w walce o niepodległość Polski w czasie I wojny światowej; dowódcą I Brygady Legionów był do 1916 roku Józef Piłsudski

Skamander

jedna z najważniejszych grup literackich XX-lecia międzywojennego, zawiązana w 1916 roku przez Juliana Tuwima, Antoniego Słonimskiego, Kazimierza Wierzyńskiego, Jana Lechonia i Jarosława Iwaszkiewicza. Nazwa grupy pochodzi od mitologicznej rzeki opływającej Troję. Skamandryci sprzeciwiali się tworzeniu programów i manifestów, uznając je za ograniczenie swobody twórczej („programowa bezprogramowość”). Ich zróżnicowane wiersze łączyła wspólna koncepcja poety jako zwykłego człowieka, obserwatora codzienności (w opozycji np. do romantycznej koncepcji poety-wieszczka), czerpanie z zasobów języka potocznego i witalizm – pochwała życia w różnych jego wymiarach (życie biologiczne, życie codzienne)

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z audiobookiem oraz interpretacją *Kolędy warszawskiej 1939* Stanisława Balińskiego. Następnie wyjaśnij, jak sytuacja, w której znalazł się autor, zainspirowała go do napisania wiersza.

Motywy właściwe dla gatunku kolędy

We wrześniu 1939 roku Stanisław Baliński, poeta związany z przedwojenną grupą Skamander, znalazł się wśród tysięcy uchodźców z ogarniętej wojną Polski. Zimą tego samego roku wraz z innymi poetami Baliński trafił do Paryża. Pierwszą wojenną Wigilię spędził w mieszkaniu Jana Lechonia w znakomitym gronie. Oprócz gospodarza i Balińskiego przy stole zgromadzili się niemal wszyscy skamandryci: Julian Tuwim, Kazimierz Wierzyński i Antoni Słonimski z żonami, a także wydawca słynnych przedwojennych „Wiadomości Literackich” i wielki przyjaciel Skamandra Mieczysław Grydzewski oraz powieściopisarka Maria Kuncewiczowa z mężem. Patrząc na listę gości, można by uwierzyć, że wojna niewiele zmieniła w ich życiu – wszak w tym samym gronie pracowali i spotykali się towarzysko przed jej wybuchem. To jednak złudzenie. 24 grudnia 1939 roku wszyscy byli uchodźcami, którzy w zaciemnionym dla ochrony przed hitlerowskimi nalotami mieszkaniu przeżywali nie świąteczną radość, a tęsknotę za domem i strach o przyszłość. Ten nastrój uwiecznił Baliński w poruszającej *Kolędzie warszawskiej 1939*, przesłanej do Polski i opublikowanej anonimowo w prasie podziemnej. Pisząc jej słowa, Baliński nie wiedział, że ukochanego miasta nie zobaczy już nigdy – do końca życia pozostał emigrantem przywołującym w poezji obraz utraconego domu.

Kolęda warszawska wpisała się w historię stolicy i jej mieszkańców. Znana zwykłym warszawiakom już w czasie wojny, po jej zakończeniu była kilkakrotnie interpretowana

przez różnych wykonawców i do dziś stanowi pamiątkę najtragiczniejszego okresu w dziejach Warszawy.

Stanisław Baliński

Kolęda warszawska 1939

O, Matko, odłóż dzień Narodzenia

Na inny czas,

Niechaj nie widzą oczy Stworzenia,

Jak gnębią nas.

Niechaj się rodzi Syn najmilejszy,

Wśród innych gwiazd,

Ale nie u nas, nie w najsmutniejszym

Ze wszystkich miast.

Bo w naszym mieście, które pamiętasz,

Z dalekich dni,

Krzyże wyrosły, krzyże i cmentarz,

Świeży od krwi.

Bo nasze dzieci pod szrapnelami,

Padły bez tchu.

O, święta Mario, módl się za nami,

Lecz nie chodź tu.

A jeśli chcesz już narodzić w cieniu

Warszawskich zgliszcz,

To lepiej zaraz po narodzeniu,

Rzuć Go na Krzyż.

” Stanisław Baliński

Kolęda warszawska 1939

O, Matko, odłóż dzień Narodzenia
Na inny czas,
Niechaj nie widzą oczy Stworzenia,
Jak gnębią nas.

Niechaj się rodzi Syn najmilejszy,
Wśród innych gwiazd,
Ale nie u nas, nie w najsmutniejszym
Ze wszystkich miast.

Bo w naszym mieście, które pamiętasz,
Z dalekich dni,
Krzyże wyrosły, krzyże i cmentarz,
Świeży od krwi.

Bo nasze dzieci pod [szrapnelami](#),
Padły bez tchu.
O, święta Mario, módl się za nami,
Lecz nie chodź tu.

A jeśli chcesz już narodzić w cieniu
Warszawskich zgliszcz,
To lepiej zaraz po narodzeniu,
Rzuć Go na Krzyż.

Źródło: Stanisław Baliński, *Kolęda warszawska 1939*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 597-598.

Polecenie 2

Zapoznaj się z tekstem polskiej kolędy *Nie było miejsca dla Ciebie* (napisanej w 1932 r.).
Porównaj jej wymowę z wymową *Kolędy warszawskiej 1939* Stanisława Balińskiego.
Zwróć uwagę na następujące elementy: 1) nastrój utworów; 2) sytuacja bohaterów; 3) adresaci obu kolęd.

” o. Mateusz Jeż

Nie było miejsca dla Ciebie

Nie było miejsca dla Ciebie,
w Betlejem w żadnej gospodzie.
I narodziłeś się Jezu,
w stajni w ubóstwie i chłodzie.

Nie było miejsca choć zszedłeś,
jako Zbawiciel na ziemię,
by wyrwać z czarta niewoli,
nieszczęsne Adama plemię.

Nie było miejsca choć zszedłeś,
ogień miłości zapalić,

i przez swą mękę najdroższą
świat od zagłady ocalić.

Gdy lisy mają swe nory
i ptaki swoje gniazdeczka
dla Ciebie miejsca nie było,
musiałeś szukać żłóbeczka.

A czemuż, Jezu, na świecie,
tyle łez, jęków, katuszy?
Bo nie ma miejsca dla Ciebie,
w niejednej człowieczej duszy.

Źródło: o. Mateusz Jeż, *Nie było miejsca dla Ciebie*, Kraków 1932.

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli, a następnie wskaż w tekście *Kolędy warszawskiej 1939* Stanisława Balińskiego motywy kolędowe i pasyjne.

Polecenie 2

Z tekstu kolędy wypisz słowa kluczowe. Uzasadnij, dlaczego niektóre z nich zostały zapisane dużą literą.

” Stanisław Baliński

Kolęda warszawska 1939

O, Matko, odłóż dzień Narodzenia
Na inny czas,
Niechaj nie widzą oczy Stworzenia,
Jak gnębią nas.

Niechaj się rodzi Syn najmilejszy,
Wśród innych gwiazd,
Ale nie u nas, nie w najsmutniejszym
Ze wszystkich miast.

Bo w naszym mieście, które pamiętasz,
Z dalekich dni,
Krzyże wyrosły, krzyże i cmentarz,
Świeży od krwi.

Bo nasze dzieci pod szrapnelami,
Padły bez tchu.

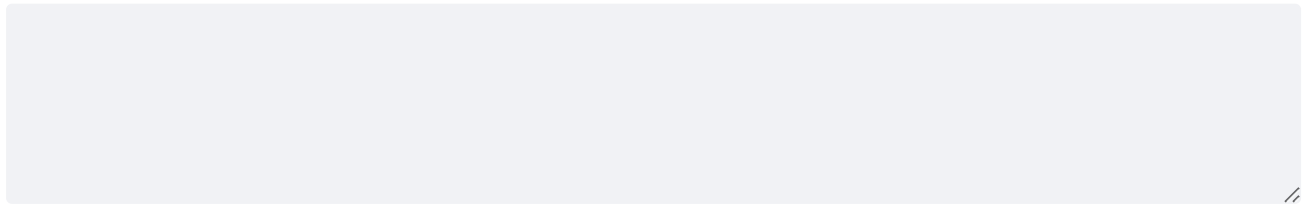
O, święta Mario, módl się za nami,
Lecz nie chodź tu.

A jeśli chcesz już narodzić w cieniu
Warszawskich zgliszcz,
To lepiej zaraz po narodzeniu,
Rzuć Go na Krzyż.

Źródło: Stanisław Baliński, *Kolęda warszawska 1939*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 597–598.

Ćwiczenie 1

Wyjaśnij, jak rozumiesz sens ostatniej rady, której podmiot liryczny udziela Maryi.

” A jeśli chcesz już narodzić w cieniu
Warszawskich zgliszcz,
To lepiej zaraz po narodzeniu,
Rzuć Go na Krzyż.

Źródło: Stanisław Baliński, *Kolęda warszawska 1939*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 598.

Ćwiczenie 2

Uzupełnij mapę myśli tytułami kolęd i pieśni bożonarodzeniowych.

Dla nauczyciela

Autor: Małgorzata Kosińska-Pułka

Przedmiot: język polski

Temat: Narodziny Jezusa „w najsmutniejszym ze wszystkich miast” w czasie wojny. *Kolęda warszawska 1939* Stanisława Balińskiego

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny,

mitologiczny, biblijny, egzystencjalny; 16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

I. 2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

III. 2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- rozpozna cechy gatunkowe kolędy oraz motywy charakterystyczne dla tego gatunku;
- udoskonali umiejętność analizowania sytuacji lirycznej;
- zinterpretuje *Kolędę warszawską 1939* Stanisława Balińskiego;
- wskaże motywy łączące *Kolędę warszawską 1939* z kolędą *Nie było miejsca dla Ciebie*.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- metoda pogładowa;
- pogadanka;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- wysłuchanie koncertu.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca całego zespołu klasowego;
- samokształcenie;
- działania artystyczne (koncert).

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/ tablica, pisak/ kreda;
- nagrania muzyczne.

Przebieg zajęć

Przed lekcją

1. Nauczyciel proponuje zainteresowanym uczniom przygotowanie na podstawie e-materiałów i innych źródeł minikoncertu złożonego z polskich kolęd. Sugeruje, by uczniowie włączyli do koncertu kolędę *Nie było miejsca dla Ciebie*, która będzie omawiana podczas lekcji.
2. Pozostałych uczniów prosi, aby ze znanych sobie kolęd wynotowali słowa i motywy, które często się w nich pojawiają.

Faza wstępna

1. Lekcja rozpoczyna się od przygotowanej przez uczniów prezentacji kolęd. Po jej zakończeniu nauczyciel pyta: Jaki nastrój mają kolędy? Co na to wpływa? Jakie słowa i motywy pojawiają się często w kolędach? Uczniowie dzielą się swoimi refleksjami.

Nauczyciel informuje, że podczas lekcji uczniowie skupią się na analizie utworu Stanisława Balińskiego *Kolęda warszawska 1939*. Mówi, że dla tego wiersza „charakterystyczne jest połączenie płaszczyzn – religijnej i świeckiej, związanych z emocjami (radością) z powodu narodzenia Pańskiego i podjęcia przez Polaków walki zbrojnej o wolność, a także nadziei na zbawienie duszy i niepodległość narodu” (na podstawie e-materiałów).

3. Podanie tematu lekcji.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie wysłuchują w e-materiałach audiobooka poświęconego okolicznościom powstania *Kolędy warszawskiej 1939* Stanisława Balińskiego. Słuchają także interpretacji wiersza S. Balińskiego. Następnie wykonują, indywidualnie, polecenie pierwsze z tej sekcji.

2. Prowadzący wyświetla mapę myśli z e-materiału. Prosi, by uczniowie, pracując w parach, wykonali polecenia 1 i 2 oraz ćwiczenie 1 z tej sekcji. Później wskazane osoby prezentują propozycje odpowiedzi, a nauczyciel weryfikuje ich poprawność.

3. W ostatniej części tej fazy lekcji uczniowie pod kierunkiem nauczyciela dokonują analizy porównawczej *Kolędy warszawskiej 1939* Stanisława Balińskiego oraz kolędy *Nie było miejsca dla Ciebie*. Wskazują motywy łączące oba utwory.

Faza podsumowująca

2. Nauczyciel pyta, czym różni się wymowa wiersza Stanisława Balińskiego od wymowy tradycyjnych kolęd. Uczniowie, opierając się na informacjach uzyskanych podczas lekcji, powinni wskazać na okoliczności powstania wiersza oraz fakt, że jest to utwór świecki, ale wykorzystujący motywy charakterystyczne dla kolęd zakorzenionych w religii i polskiej tradycji.

Uczniowie dzielą się swoimi refleksjami.

Zadanie domowe:

Porównaj *Kolędę warszawską 1939* z *Bogurodzicą*. Wynotuj w punktach podobieństwa i różnice dotyczące kreacji Najświętszej Marii Panny, stosunku emocjonalnego nadawcy, próśb kierowanych przez nadawcę do Maryi.

Materiały pomocnicze:

Dowolne zapisy koncertów kolęd w wykonaniu polskich artystów, np. Ewy Małas-Godlewskiej i Grzegorza Turnaua.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania audiobooka:

Uczniowie mogą wysłuchać audiobook przed lekcją i przygotować na jego podstawie przekład intersemiotyczny: interpretację plastyczną lub filmową o rzeczywistości ukazanej w kolędzie Stanisława Balińskiego.